

Beynəlxalq tibb-hüquq normalalarının dövlətdaxili hüquq sistemində implementasiyası kontekstində Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının digər universal qurumlarla münasibətləri

Hüseynova Fatimə Etibar qızı,
Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsi “Beynəlxalq xüsusi hüquq və Avropa hüququ kafedrası”nın dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.
e-mail: lawyer.fatima85@gmail.com

qarşılıqlı əməkdaşlıq edir, birgə layihələr həyata keçirir. ÜST qlobal səhiyyə məsələlərinə, o cümlədən insan sağlamlıq tədqiqatı gündəliyinə rəhbərlik edir. Bu qurum digər təşkilatlarla əlaqədə səhiyyə üzrə beynəlxalq hüquq normaları və standartlarını müəyyən edir, ölkələrə texniki dəstək verir və

Məqalədə universal nəzarət mexanizmi kimi Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının səhiyyə sahəsindəki beynəlxalq hüquq normalalarının milli hüquqi implementasiyasında digər universal təşkilatlarla qarşılıqlı fəaliyyətindən bəhs edilir. Burada səhiyyənin müxtəlif sahələrində qarşılıqlı fəaliyyətin xüsusiyyətləri təhlil edilir. Xüsusi ilə BMT sistemində daxil olan təşkilatlarla əlaqə təhlil edilir. Eyni zamanda məqalədə BMT sistemində daxil olmayan, o cümlədən beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları ilə qarşılıqlı fəaliyyət araşdırılır. Qeyd edilir ki, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı müxtəlif beynəlxalq qurumlarla birgə əməkdaşlıq etməklə xəstəliklərə qarşı mübarizədə daha səmərəli nəticələrə nail olur.

sağlamlıq tendensiyalarına nəzarət edir. ÜST səhiyyənin müxtəlif sahələrində və dolayısı ilə insan sağlamlığı ilə bağlı olan bütün istiqamətlərdə digər universal təşkilatlarla son dövrlər daha intensiv qarşılıqlı fəaliyyət həyata keçirir. Eyni zamanda müxtəlif regionlarda həmin qurumlarla müxtəlif layihələr icra etməklə, səhiyyə üzrə beynəlxalq hüquq normalalarının milli-hüquqi implementasiyası istiqamətində əməkdaşlıq edirlər.

Açar sözlər: Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, səhiyyə, beynəlxalq hüquq normaları, milli hüquqi implementasiya, universal təşkilatlar, qarşılıqlı fəaliyyət.

BMT-nin ən böyük və geniş fəaliyyətə malik ixtisaslaşmış qurumlarından olan Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (bundan sonra – ÜST) ümumi məqsədi hamı üçün mümkün olan ən yüksək sağlamlıq səviyyəsinə nail olmaqdır. Bu məqsədlə qurum səhiyyə ilə əlaqəli bütün universal təşkilatlarla

tənzimləyir. Bu münasibətlər dövlətlərarası, hökumətlərarası və ya millətlərarası qarşılıqlı əlaqə münasibətləridir. Bu normalar, xüsusilə səhiyyə sahəsinə aid olan müddəalar müəyyən sistemliliklə xarakterizə olunur. Bu xüsusilə özünü ÜST və BMT sistemində daxil olan qurumlarda daha əyani formada təzahür etdirir. Məsələn, İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın normaları, BMT Nizamnaməsinin müddəaları, ÜST-ün Nizamnaməsi və s. bu sahədə əsas sayılır [7, s.75].

İnsan sağlamlığı qlobal xarakterli insan hüququ olduğu üçün bütün beynəlxalq qurumların bu istiqamətdə səfərbər olması əslində beynəlxalq hüququn tələbidir. Bəşəri sağlamlıq və qlobal səhiyyə faktoru eyni zamanda beynəlxalq təhlükəsizlik məsələsi kimi çıxış edir. Bütün insanların sağlamlığı sühl və təhlükəsizliyə nail olmaq üçün əsasdır və fərdlərlə bütövlükdə dövlət arasında mümkün olan ən sıx əməkdaşlıqdan asılıdır [8, s.633]. Ona görə də hesab edirik ki, ÜST və digər universal təşkilatlarla bu sahədə əməkdaşlığın öyrənilməsi elmi işin məqsədləri baxımından önəmlidir. Riçmond Universitetinin professoru Chiara Giorgetti yazır ki, qlobal sağlamlıq üzrə fəvqəladə hallarla mübarizə üçün hərtərəfli və məcburi fəaliyyət planı mövcud olmasa da, ÜST və digər beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən hazırlanmış alətlər tez-tez qlobal sağlamlıq üzrə fəvqəladə hallarla mübarizədə effektiv olduğunu sübut etmişdir [12].

Müasir dövrdə universal təşkilatlar çərçivəsində beynəlxalq əməkdaşlıq biotibbi elm və insanın çoxalması, klonlaşdırılması aspektləri də daxil olmaqla getdikcə müxtəlif problemləri əhatə edir. Bu gün belə əməkdaşlıq orqan transplantasiyası və ksenotransplantasiya, səhiyyə xidmətlərinin təhlükəsizliyinə nəzarət, yoluxucu və yoluxucu olmayan xəstəliklər, dərman vasitələrinə çıxış, tütün və narkotik kimi asılılıq yaradan və zərərli maddələrə nəzarət sahələrini əhatə edir. Beynəlxalq səhiyyə hüququ da bu kontekstdə beynəlxalq hüququn digər sahələri ilə qarşılıqlı əlaqə və asılılıqda fəaliyyətini genişləndirir. Ətraf mühit hüququ və zəhərli çirkəndiricilərə və silahlara nəzarət, kütləvi qırğın silahlarına qadağa, insan hüquqları

hüququ, nüvə təhlükəsizliyi və radiasiya mühafizəsi, gömrük hüququ, əməyin mühafizəsi və təhlükəsizliyi biri biri ilə ayrılmaz şəkildə bağlıdır. Ona görə də biz ÜST-ün digər universal təşkilatlarla qarşılıqlı fəaliyyətinə səhiyyə ilə əlaqəli olan və beynəlxalq hüququn müxtəlif sahələrini əhatə edən beynəlxalq müqavilələr kontekstində yanaşacağıq.

ÜST beynəlxalq sistemdə təsirli çağırış gücünə malik olmaqla, xüsusilə Davamlı İnkişaf üzrə 2030-cü il Gündəliyinə töhfə verməklə qlobal sağlamlıq problemlərinə dair beynəlxalq fəaliyyəti səfərbər edə və əlaqələndirə bilən əsas çoxtərəfli təşkilatdır. ÜST ilk növbədə səhiyyə kontekstində bütün universal insan hüquqları təşkilatları ilə qarşılıqlı fəaliyyət göstərir. Bu sıraya ilk növbədə BMT və onun ayrı-ayrı orqanları və ixtisaslaşmış müəssisələri aid edilir. Beynəlxalq miqyasda, tibb hüququ, qlobal səhiyyə, insanın sağlamlıq hüququ faktiki olaraq 1948-ci il BMT-nin İnsan hüquqları Bəyannaməsinin qəbul edilməsi ilə tanınmışdır. Qeyd olunan hüquq ilk növbədə, tibbi yardım almaq hüququnu təmin edir. ÜST və digər beynəlxalq təşkilatlar arasında formalaşan əlaqələr, habelə qəbul olunan yeni beynəlxalq müqavilələr bu sahədə yeni yanaşma və innovativ dəyərləri formalaşdırdı.

BMT Baş Assambleyası 1966-cı ildə sağlamlığın qorunması hüququnun əsasını qoyan yeni mühüm aktlar qəbul etmişdir. Bunlar İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt və həmçinin Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktdır. Adı çəkilən sənədlər hər bir insanın fiziki və psixi sağlamlığının ən yüksək əldə oluna bilən səviyyəsini tanıyır [5, s.32]. Bundan başqa, Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün

formalarının ləğvi haqqında 1979-cu il Konvensiyası, İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəzaya qarşı 1984-cü il Konvensiyası, 1989-cu il Uşaq Hüquqları Konvensiyası üzrə də sağlamlığın qorunması hüququ ilə bağlı normalar yer almışdır. Həmçinin bu konvensiyalarda sağlamlıq hüquqlarının implementasiyası və dövlətlərin bu sahədə öhdəlikləri ilə bağlı müddəalar da müasir beynəlxalq tibb hüququnda özünəməxsus çalarlara malikdir.

İlk növbədə qeyd etməliyik ki, biz bu paraqrafda ÜST-ün universal təşkilatlarla, xüsusilə də BMT-nin nizamnamə qurumları ilə qarşılıqlı fəaliyyəti prosesində yaranan implementasiya məsələlərini təhlil edəcəyik. Konvension qurumların səhiyyə sahəsində fəaliyyətini isə bir qədər sonra araşdıracağıq.

Səhiyyə sahəsində ÜST-lə səmərəli qarşılıqlı əməkdaşlıq edən qurumlardan biri BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığıdır. Ali Komissarlıq BMT çərçivəsində fəaliyyət göstərən və insan hüquqlarının müxtəlif sahələri, o cümlədən sağlamlıq hüquqları üzrə ölkələrlə çalışın, onlara məsləhət və texniki yardımlar edən əsas nizamnamə qurumudur. Ali Komissarlıq sağlamlıq hüququnun təşviqində mühüm rol oynayır: Dövlətlərə və digər maraqlı tərəflərə qanuna və siyasətə müdaxilələrə dair texniki yardım və məsləhətlərin verilməsi; BMT-nin siyasətinə, alətlərinə və proqramlarına sağlamlıq standartları hüququnun inteqrasiyasını təşviq etmək; Vətəndaş cəmiyyəti ilə tərəfdaşlıq qurmaq və fərdlərin sağlamlıqla bağlı hüquqlarını tələb etmək səlahiyyətinin artırılmasını müdafiə etmək; Dövlətlərə və digər maraqlı tərəflərə sağlamlıq prinsiplərini insan

hüquqları baxımından formalaşdırmaqda köməklik göstərmək; Sağlamlıq və insan hüquqları arasında əlaqə üzrə müxtəlif aktorlar arasında potensialın yaradılması. Bundan əlavə bu qurum hüquqlara əsaslanan iqlim fəaliyyəti; əlilliyi olan şəxslərin sağlamlıq hüququ; ana ölümünün və xəstələnmənin azaldılması və uşağın sağlamlığının qorunması üçün hüquqa əsaslanan yanaşmalar, və miqrantların iqtisadi, sosial və mədəni hüquqları, ümumi sağlamlıq təminatı və sağlamlıq hüququ haqqında qeydlər etmək [19] funksiyalarına malikdir. Qeyd edək ki, son illər silahlı münaqişələr kontekstində Ali Komissarlıq səhiyyə sahəsində milli hüquqi implementasiyaya təsir edən effektiv alətlərdən biri sayılan illik hesabatlar dərc edir. Belə ki, silahlı münaqişə zamanı insanların sağlamlıq hüquqları ilə bağlı 22 may 2018-ci il tarixli “Liviya: Səhiyyə Hücum Altında” adlı maraqlı hesabatşənədi hazırlamışdır. Qeyd olunan bu sənədin analizindən görünür ki, Ali Komissarlıq və BMT Təhlükəsizlik Şurasının silahlı münaqişələrdə mülki şəxslərin müdafiəsi ilə bağlı 2017-2018-ci ildə Liviyada səhiyyə xidmətlərinin və obyektlərinin silahlı qruplar tərəfindən hücumlara və müdaxilələrə qarşı həssaslığı vurğulanır. Bu sənədə əsasən zorakılığın qeyd olunan ölkədə səhiyyə xidmətinə necə mənfi təsir göstərdiyi, xəstəxanaların və digər tibb müəssisələrinin silahlı qruplar arasında döyüşlər zamanı çarpaz atəşə tutulması, bunun nəticəsində isə müharibə cinayətlərinin baş verməsi [18] qeyd olunur. Silahlı münaqişə vəziyyətlərinə tətbiq edilən beynəlxalq humanitar hüquqa əsasən, xəstəxanalar və digər tibb müəssisələri, tibbi nəqliyyat və yalnız tibbi məqsədlər və ya vəzifələr üçün təyin

edilmiş tibb işçiləri bütün hallarda hörmət edilməli və qorunmalıdır, onları hədəf alan hücumlar qadağandır. Tibb müəssisələrinə və personala qarşı qəsdən hücumların istiqamətləndirilməsi, bundan başqa, Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Roma Statutuna [25] əsasən fərdi cinayət məsuliyyətinə səbəb olan müharibə cinayətinin tərkibini yaradır. Yeri gəlmişkən qeyd olunmalıdır ki, silahlı münaqişə zamanı tibbi personalın atəşə tutulması Azərbaycanda 2020-ci il 44 günlük müharibədə Ermənistan tərəfindən həyata keçirilən ciddi beynəlxalq hüquq pozuntularından biri olmuşdur. Hüquq elmləri üzrə fəlsəfə doktoru S. Məcidli qeyd edir ki, hədəf kimi tibbi personal və yaralıları daşıyan təcili yardım maşınları seçilib. 6 oktyabr 2020-ci ildə Ağdamın ağır artilleriyadan atəşə tutulması nəticəsində düşmən mərmilərindən biri Ağdamda təcili tibbi yardım maşının yanına düşüb, nəticədə ambulansa ciddi ziyan dəyib, yaralılar olub [3, s.189]. Fikrimizcə, silahlı münaqişə zonalrında ÜST xüsusilə yaralı və xəstələrə münasibətdə daha fəal mövqe nümayiş etdirə bilər. Bu məqsədlə ÜST Beynəlxalq Hərbi Tibb Komitəsi ilə qarşılıqlı əməkdaşlığı xüsusi önəm daşıyır. Bu qurum ilk dəfə 1921-ci ildə Brüsseldə Beynəlxalq Hərbi Tibb və Əczaçılıq Konqreslərinin daimi Komitəsi kimi fəaliyyətə başlamışdır. 1990-cı ildə komitənin adı dəyişdirilərək Beynəlxalq Hərbi Tibb Komitəsi adlandırılmışdır. ÜST bu qurumu 1952-ci ildən hərbi tibb məsələləri üzrə ixtisaslaşmış beynəlxalq qurum kimi tanımışdır. Azərbaycan 2017-ci ildən qurumun tamhüququlu üzvüdür və 2019-cı ildə Komitənin Nizamnaməsinə qoşulmuşdur [2, s.31]. Nizamnaməsinin 1-ci maddəsinə görə, Komitə hərbi

tibb üzrə hökumətlərarası beynəlxalq təşkilat statusuna malikdir. Milli hüquqi implementasiya baxımından bu qurumun da təcrübəsi kifayət qədər maraqlı və faydalı ola bilər. Çünki təşkilatın əsas missiyası bütün dövlətlərin Silahlı Qüvvələrinin Tibb Xidmətlərinin üzvləri arasında peşəkar əməkdaşlıq əlaqələrinin saxlanması və gücləndirilməsidir. Eyni zamanda beynəlxalq humanitar hüquqa hörmətin təşviqi, xüsusən də Silahlı Qüvvələr Tibb Xidmətlərinin üzvləri üçün beynəlxalq humanitar hüquq üzrə kursların təşkili və ya dəstəklənməsinə [23] xidmət edən bu qurum xüsusi milli hüquqi implementasiya modeli müəyyən etmişdir.

BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığının və ÜST-ün birgə mövqeyi ondan ibarətdir ki, insan sağlamlığının vəziyyətinə eyni vaxtda birbaşa təsir altında olmayan bir çox amillər, ilk növbədə fərdi bioloji xüsusiyyətlər və sosial-iqtisadi vəziyyət təsir göstərir. Bundan əlavə, fərdin sağlamlıq hüququ xidmətlərin həyata keçirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş şərtlərlə də bağlıdır. Universal təşkilatlar milli hüquqi implementasiya üçün dövlətlərin öz əhalisinin sağlamlıq ehtiyaclarını ödəmək məqsədilə onlara müvafiq öhdəliklər müəyyən edir. Bu qurumlar layiqli və sərfəli səhiyyə sistemində və tibbi xidmətlərə çıxışın təmin edilməsindən insan reproduktiv sağlamlıq hüququna keçid konsepsiyasını irəli sürür. Professor Con Tobin qeyd edir ki, sağlamlıq hüququnun tanınması ictimai maraq nəzəriyyəsinin əsasları və iştirakçı dövlətlərin onun möhkəmlənməsinə razılığı ilə dikte olunur [26].

Qlobal sağlamlıq kontekstində ÜST-ün əməkdaşlıq etdiyi insan hüquqları təşkilatlarından biri də İnsan hüquqları Şurasıdır. Bu

qurum beynəlxalq hüquqda önəmli rola malikdir. Eyni zamanda milli hüquq sistemlərinə də təsir etmə mexanizmi olan qurumdur. Şura BMT Baş Assambleyası tərəfindən 15 mart 2006-cı ildə A/RES/60/251 qətnaməsi ilə İnsan Hüquqları Komissiyasını əvəz etmək üçün yaradılmışdır [27]. Şura Universal Dövrü İcmal (UDİ) mexanizmi vasitəsilə obyektiv və etibarlı məlumat əsasında hər bir dövlət tərəfindən insan hüquqları, o cümlədən sağlamlıq hüququ üzrə öhdəliklərin implementasiyasına dair təhlillər aparır. Maraqlı ölkənin bu sahəyə tam cəlb edilməsi və potensialın gücləndirilməsi ehtiyaclarını nəzərə alaraq, interaktiv dialoqa əsaslanan əməkdaşlıq mexanizmi yaratmaqla, belə mexanizm müqavilə orqanlarının işini tamamlayır və təkrarlamır [22]. 2020-ci ildə BMT İnsan Hüquqları Şurasına təqdim etdiyi hesabatda (A/HRC/44/48) Xüsusi Məruzəçi insan hüquqlarına əsaslanan psixi sağlamlıq üçün global gündəmə ehtiyacdən bəhs edir. O, dövlətlərə, psixiatriya peşəsi üzrə təşkilatlara və ÜST-ə bunu necə etmək barədə bir sıra tövsiyələr verir [24]. Bu cür qarşılıq fəaliyyət, səhiyyənin ayrı-ayrı istiqamətləri üzrə BMT və ÜST arasında mövcud milli hüquqi implementasiya təcrübəsi səhiyyə üzrə beynəlxalq normaların ən səmərəli formada milli hüquqda tətbiqini şərtləndirir.

Səhiyyə hüquq normalarının milli hüquqi implementasiyasına 1967-ci ildə yaradılan Dünya Tibbi Hüquq Assosiasiyasının ÜST-lə əməkdaşlığı da təkan vermişdir. Assosiasiyanın əsas məqsədi sağlamlıq hüququ, tibbi hüquq və bioetikanın tədqiqi ilə insan hüquqlarının inkişafı üçün təşviq etməkdir. Hazırda dünyada tibbi təcrübə və hüquqi məsələlər paralel inkişaf edir. Bunun səbəb-

lərindən biri odur ki, səhiyyə tələblərinin təmin edilməsi, pasiyentlər, idarəçilər və maliyyə təminatına cavabdeh olan təşkilatlar arasında mürəkkəb bir tərəfdaşlıq həyata keçirilir. Digər tərəfdən multikultural cəmiyyətlərin tələblərinə uyğun olaraq, səhiyyə ilə əlaqəli qərarlar, normalar və milli hüquq sistemlərinə hüquqi təsirlər əhəmiyyətli dərəcədə artmaqdadır. Bundan əlavə yeni tibbi ixtisasların, ağır xəstələr üçün müasir və inkişaf etmiş müalicələrin yaradılması və tibbi praktikada yeni texnologiyaların tətbiqi, tibbi təcrübə ilə əlaqəli etik və hüquqi məsələlərin spektrini kəskin dərəcədə genişləndirmişdir. Getdikcə daha çox ölkədə tibbi hüquq müstəqil bir sahə kimi qəbul edilir və bioetik prinsiplər kimi beynəlxalq normalara əsaslanaraq müvafiq qanunlar formalaşır. Beynəlxalq səviyyədə tibbi hüququn formalaşmasında Dünya Tibb Assosiasiyası mühüm rol oynamışdır. Belə ki, 1964-cü ildə bu qurum tərəfindən tədqiqat etikasası və insanlar üzərində tədqiqat təcrübələri ilə bağlı etik prinsipləri haqqında Helsinki bəyannaməsi qəbul edilmişdir [4].

ÜST universal təşkilatlarla qarşılıqlı fəaliyyəti səhiyyənin müxtəlif sahələrində, o cümlədən reproduktiv sağlamlıq üzrə həyata keçirir. ÜST reproduktiv sağlamlıqla bağlı universal qurumlarla münasibətlərinə dair xüsusi qətnamə qəbul etmişdir. Assambleyanın “WHA 48.10” sayılı qətnaməsi ÜST-ün reproduktiv sağlamlıq üzrə rolunu təsdiq edir və BMT-nin digər ixtisaslaşmış qurumları ilə koordinasiyanın zəruriliyini vurğulayır. Bundan əlavə həmin qətnamədə ÜST-ün bu sahədə olan normalarının implementasiyası da nəzərdə tutulmuşdur. O, Üzv Dövlətləri reproduktiv sağlamlıq proqramlarını daha

da inkişaf etdirməyə və gücləndirməyə təşviq edir. Budan başqa, qəbul edilmiş prinsiplər əsasında reproduktiv sağlamlıq ehtiyaclarını qiymətləndirməyə, tibb işçilərinin potensialını gücləndirməyə və hamı üçün sağlamlıq strategiyasının bir hissəsi kimi onların proqramlarını dəyərləndirməyə çağırır. Ümumiyyətlə səhiyyə sahəsində milli hüquqi implementasiyanın daha effektiv nəticəsi universal xarakterli orqanlar olan İcraiyyə Şurasının və Ümumdünya Səhiyyə Assambleyalarının gələcək sessiyalarında təqdim olunacaq proqramlı yanaşma və etik təcrübələri təşviq etməkdən asılıdır. Yuxarıda qeyd olunan Qətnamə dünyanın bütün bölgələrində milli hüquqi səviyyədə yerinə yetirilən sənəddir. Məsələn səhiyyə sahəsində mühüm qurumlardan olan Pan Amerikan Səhiyyə Təşkilatı tərəfindən təqdim edilmiş təkliflər Katiblik tərəfindən dəstəklənmişdir İcraiyyə Komitəsinə təqdim olunan Əhali və Reprodukativ Sağlamlığa dair sənəddə (CE116/13) Ailə Sağlamlığı və Əhali Proqramının təfərrüatları verilmişdir [20].

Bununla yanaşı ÜST universal təşkilatlarla qarşılıqlı əməkdaşlıqda əlilliklə bağlı 2006-cı il Əlillərin Hüquqları haqqında Konvensiya, qlobal tütünə nəzarət üzrə ÜST-ün Tütünlə Mübarizə üzrə Çərçivə Konvensiyası üzrə öhdəliklərin icrası ilə bağlı fəaliyyətlər həyata keçirir.

Səhiyyə sahəsində həmçinin silahlara nəzarət və müharibə zamanı sağlamlıq və yaşamaq hüququnun qorunması məsələləri üzrə bir sıra beynəlxalq konvensiyaların tələbləri ilə bağlı əməkdaşlıq da aktualdır. Bu müqavilələrdə, o cümlədən Nüvə Silahlarının Yayılması haqqında 1968-ci il Müqaviləsində, 1972-ci il Bioloji Silahlar Konvensiyasında,

1993-cü il Kimyəvi Silahlar Konvensiyasında bir sıra implementasiya mexanizmləri müəyyən edilmişdir.

Ətraf mühitin sağlamlığı, ozon qatının mühafizəsi, iqlim dəyişikliyi, səhralaşma ilə mübarizə, miqrantların sağlamlıq hüquqları, beynəlxalq narkotik nəzarəti, iş sağlamlığı və təhlükəsizliyi ilə bağlı məsələlər də hazırda universal beynəlxalq qurumların əməkdaşlıq sferasına aid məsələlərdir.

ÜST-ün Ümumdünya Səhiyyə Assambleyasının “WHA 49.12” sayılı Qətnaməsi hamı üçün iş sağlamlığı üzrə qlobal strategiyanı təsdiq edir. Bu qətnamənin milli hüquqi implementasiya ilə bağlı özəlliyi odur ki, qeyd olunan sənəd dövlətləri qlobal strategiya əsasında hamı üçün əməyin mühafizəsi üzrə milli proqramlar hazırlamağa çağırır. Eyni zamanda bu sənəd, səhiyyə sahəsində BMT sistemi təşkilatlarını öz fəaliyyətlərini gücləndirməyə dəvət edir, ÜST-lə əməkdaşlıq edən mərkəzlərin işini təşviq etməklə, iş yerlərində müvafiq sağlamlıq xidmətinə diqqət yetirilməsini [21] tələb edir.

ÜST-ün universal təşkilatlarla əməkdaşlıq sahələrindən biri də saxta dərmanlarla mübarizə məsələsidir. İnsanların sağlamlıq hüquqları, onların təhlükəsizlik məsələləri və digər ənənəvi olaraq müəyyən edilmiş hüquqi sahələr arasındakı əlaqə saxta dərmanların müasir qlobal təhlükəsinə nümunədir. Bu gün qeyri-standart, qüsurlu və ya saxta dərmanlar da daxil olmaqla, saxta dərman vasitələrinin beynəlxalq alveri kimi qlobal problemlər beynəlxalq hüququn predmetinə çevrilib. Qeyri-standart və saxtalaşdırılmış dərmanlar xəstələri öldürür, lakin əsl tibbin keyfiyyətinin qorunması və saxtalaşdırılmış dərmanların kriminallaşdırılması kimi iki problemdə irəliləyiş əqli mülkiyyət hüquqları

ilə bağlı mübahisələr və şərtlərlə bağlı qarışıqlıq səbəbindən dayandırılıb. Professor Ə. Attaran və həmkarları problemlərin aradan qaldırılması üçün qlobal müqavilə təklif edirlər. Onlar bununla bağlı beynəlxalq ictimaiyyətin narahatlığının artması səbəbindən qlobal sağlamlıq hüququ, beynəlxalq gömrük hüququ, beynəlxalq cinayət hüququ və beynəlxalq ticarət hüququ arasında qarşılıqlı əlaqənin olması vurğulayır və bu sahədə beynəlxalq hüquqi sənədin qəbulunu [10] əsaslandırırlar. Alimlərin qeyd olunan fikrinə qoşularaq, vurğulamaq istədik ki, beynəlxalq sağlamlıq hüququ, gömrük hüququ, cinayət hüququ və ticarət hüququ üzrə belə bir sənədin qəbulu və müvafiq sahədə fəaliyyət göstərən universal qurumlararası daimi əməkdaşlığın inkişafı daha səmərəli milli hüquqi implementasiya üçün əsas ola bilər.

Son dövrlər sağlamlıq hüququ ilə beynəlxalq hüququn sürətlə inkişaf edən biotexnologiya sahəsində də qarşılıqlı əlaqə mühüm əhəmiyyəti ilə seçilir. Biotexnologiya qlobal sağlamlıq, insan hüquqları, əqli mülkiyyət, ticarət tənzimlənməsi və ətraf mühit hüququ və s. sahələrlə sıx şəkildə əlaqəlidir. Məsələn, biotexnologiyada irəliləyişlər beynəlxalq ekologiya hüququnun inkişafına təkan vermişdir. Belə ki, bu gün dünyada əsas ekoloji problemlərdən biri də geni dəyişdirilmiş orqanizmlərin (GMO) yaradılması və onların insan sağlamlığına və ətraf mühitə qəsdən yaratdığı potensial təhdidlərdir. Bu sahədə aktual olan beynəlxalq sənədlərə Bioloji Müxtəliflik haqqında Konvensiya və onun 2010-cu il tarixli Kartagena Biotəhlükəsizliyi Protokolu və Beynəlxalq Bitki Mühafizəsi Konvensiyasıdır. ÜTT-nin GMO-ların idxalı və istifadəsi ilə bağlı tənzimləyici qərarlar qəbul edərəkən sağlamlıq, ətraf mühit və qida

təhlükəsizliyi mülahizələrini nəzərə alır, GMO-ların sağlamlıq hüququna təsiri bağlı milli hüquqi qaydaları müəyyən edir [14].

ÜST istehlakçıların sağlamlığının qorunması istiqamətində Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı (FAO) ilə faydalı əməkdaşlıq edir. Bu məqsədlə hər iki qurumun birgə əməkdaşlığı nəticəsində Codex Alimentarius Komissiyası yaradılmış, FAO Konfransının 11-ci Sessiyası və Ümumdünya Səhiyyə Assambleyasının 16-cı sessiyası çərçivəsində 1961-ci ildə onun Statutu qəbul edilmişdir. Bundan başqa Komissiyanın sağlamlıq və qida təhlükəsizliyi ilə bağlı Prosedur Qaydaları və Ümumi Prinsipləri də qüvvədədir. Codex Alimentarius Komissiyasının Statutunun 5-ci maddəsinə görə FAO və ÜST Birgə Qida Standartları Proqramının implementasiyası məqsədilə: a) istehlakçıların sağlamlığının qorunması və qida ticarətində ədalətli təcrübənin təmin edilməsi; b) beynəlxalq hökumət və qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən görülən bütün qida standartları işlərinin əlaqələndirilməsinin təşviq edilməsi; c) prioritetlərin müəyyən edilməsi və müvafiq təşkilatlar vasitəsilə və onların köməyi ilə standart layihələrinin hazırlanmasına başlamaq və onlara rəhbərlik etmək; d) beynəlxalq standartlarla birlikdə regional və ya universal standartları da Codex Alimentarius-da dərc edilməsi; e) inkişaf işində müvafiq olaraq dərc edilmiş standartlara düzəlişlər etmək [13]. Göründüyü kimi, Komissiya strateji planlaşdırma prosesinə (“standartların idarə edilməsi”) əsaslanan qərarlar qəbul etməklə vahid yanaşmanın səmərəli implementasiyasına xidmət edən beynəlxalq hüquqi implementasiya aləti kimi çıxış edir.

ÜST-ün milli hüquqi implementasiya üzrə əməkdaşlıq sahələrindən biri də İV/QİÇS-

ə mübarizədir. Beynəlxalq QİÇS Cəmiyyəti – Sağlamlıq və İnsan Hüquqları üzrə Lancet Komissiyası rəsmi olaraq 2021-ci ildə The Lancetdə “İnsan hüquqları və COVID-19 peyvəndlərinə ədalətli çıxış: Beynəlxalq QİÇS Cəmiyyəti – Sağlamlıq və İnsan Hüquqları üzrə Lancet Komissiyası” kimi fəaliyyətə başlamışdır. Komissiya sağlamlığa və insan hüquqlarına təsir edən əsas problemlər üzrə innovativ yanaşmalar ortaya qoyur. Milli hüquqi implementasiya baxımından qurum sağlamlıq və insan hüquqları çərçivəsini müəyyən edir. Sağlam icmalara nail olmaq, sağlamlıq və insan hüquqları çərçivəsində milli səhiyyə sistemlərinin profilaktika və qayğıya universal çıxışı təmin etmək üçün ən uyğun olan sahələri müəyyən edir [17]. İİV/QİÇS-ə cavab olaraq insan hüquqlarının tam şəkildə həyata keçirilməsi Davamlı İnkişaf üzrə 2030 Gündəliyində nəzərdə tutulmuşdur. Həmin sənədə əsasən 2030-cu ilə qədər bu epidemiyaya son qoymaq çox vacibdir. QİÇS-ə qarşı mübarizə təkcə sağlamlıqla bağlı olmayıb, eyni zamanda gender bərabərliyi, sülh, ədalət və inklüziv institutlar və məqsədlər üçün tərəfdaşlıq kimi bir çox Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin inkişafından asılı olacaq [16].

Milli hüquqi implementasiyanın daha uğurlu nümunələrindən biri vərəmlə mübarizə üzrə ÜST-ün beynəlxalq əməkdaşlıq fəaliyyətidir. Belə ki, bu qurum digər universal və regional əməkdaşlıq çərçivələrində 2000-2020-ci illər arasında vərəmin diaqnostikası və müalicəsi vasitəsilə qlobal miqyasda Vərəmlə Mübarizə Tərəfdaşlığı vasitəsilə təxminən 66 milyon insanın həyatını xilas etmişdir [11].

ÜST-ün universal təşkilatlarla birgə vərəmlə mübarizə ilə bağlı Azərbaycanla əmək-

daşlıq modeli daha uğurlu model hesab edilə bilər. Fikrimizcə, bu model tamamilə vərəmlə mübarizə üzrə uğurlu milli hüquqi implementasiya modeli sayıla bilər. ÜST bir çox böyük layihələrdə Azərbaycanı dəstəkləyir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Tibb baş idarəsi 2014-cü ildən həbsxanalarda vərəmin profilaktikası və nəzarəti üzrə ÜST ilə Əməkdaşlıq Mərkəzi statusunu əldə edib. Bu mərkəz dünyada növünə görə yeganə mərkəz sayılır. Mərkəz müasir infeksiya profilaktikası və nəzarət tədbirləri, sürətli diaqnostik xidmətlərin tətbiqi ilə vərəmə nəzarətə öncüllük edir. ÜST əməkdaşlıq mərkəzləri təşkilatın proqramlarını dəstəkləmək məqsədilə baş direktorun təyin etdiyi etibarlı qurumlardır [1]. ÜST-ün təhlillərinə görə, hər il dünyada vərəmdən 1 milyon 700 min insan vəfat edir, həbsxanalarda isə vərəmin yayılma riski 100 dəfə daha yüksəkdir. Vərəmə qarşı ÜST tərəfindən tövsiyə edilən strategiyalar bu xəstəliyi aşkar və müalicə etməyə, yoluxmanın azaldılmasına xidmət edir. Hazırda son strategiya dünyanın 180-dən artıq ölkəsində uğurla tətbiq edilir. ÜST-ün digər beynəlxalq qurumlarla, o cümlədən “Sərhədsiz həkimlər” Beynəlxalq Tibbi Humanitar Təşkilatın, Azadlıqdan Məhrum etmə Yerlərində Vərəm və Ağciyər Xəstəliklərinə qarşı Beynəlxalq Birliyin və ÜST Avropa Regional Ofisinin vərəmlə qlobal mübarizənin gücləndirilməsi, müsbət təcrübələrin öyrənilməsi və tətbiqi ilə bağlı əməkdaşlığı mühüm nailiyyətlər əldə etməyə imkan vermişdir. Beynəlxalq Qırmızı Xaç Komitəsi (BQXK) ilə uzun illər səmərəli əməkdaşlıq edilərək məhkumlar arasında vərəmə qarşı mübarizədə müsbət nəticələrə nail olunmuşdur. Vərəmin dəqiq diaqnozunu ən qısa vaxtda müəyyən etməyə imkan verən yeni ekspress-test dünyada ilk dəfə olaraq

penitensiar müəssisələrdə məhz Azərbaycanda tətbiq edilib. 1995-ci illə müqayisədə penitensiar müəssisələrdə vərəmdən ölüm 136 dəfəyədək azalıb. Ölkəmizdə ÜST-ün tövsiyə etdiyi vərəmin uğurlu müalicəsi üzrə hədəf göstəriciləri aşaraq dərmanlara həssas vərəmli məhkumların müalicəsi üzrə 95 faiz, müalicəyə çətin tabe olan dərmanlara davamlı formalı vərəmə düşər olmuş xəstələrin müalicəsi üzrə isə 92 faiz müsbət nəticələrə nail olunub ki, bu da dünyada ən yüksək göstəricilərdəndir [6]. Səmərəli beynəlxalq əməkdaşlığın və uğurlu milli hüquqi implementasiya modelinin nəticəsidir ki, Azərbaycanın vərəmə nəzarət təcrübəsi ÜST, BQXK və s. beynəlxalq qurumlar tərəfindən yüksək qiymətləndirilərək müsbət təcrübəmiz dünyada örnək olub, illik Səhiyyə Mükafatına layiq görülüb. Daha bir milli implementasiya aləti kimi milli təlim mərkəzlərinin yaradılmasıdır. Azərbaycan təcrübəsinin öyrənilməsi məqsədilə ÜST-ün beynəlxalq status verdiyi Bakı Təlim Mərkəzi yaradılıb. Mərkəzdə Avropa və digər qitələrdən 20 dövlətdən tibb xidmətləri ilə yanaşı, hətta Səhiyyə nazirliklərinin nümayəndələri müsbət təcrübəmizdən bəhrələnilib və artıq bəzi ölkələrdə bizim təcrübəyə uyğun modellər tətbiq olunur. Göründüyü kimi, vərəmlə mübarizə üzrə ÜST ilə Əməkdaşlıq Mərkəzi və Təlim Mərkəzi modeli ən yaxşı və səmərəli milli hüquqi implementasiya modeli sayıla bilər.

Sağlamlıq hüququ həm də iştirakçı dövlətlər tərəfindən yuxarıda göstərilən öhdəliklərin yerinə yetirilməsi nəzərə alınmaqla, insanın rifahı üçün sosial, iqtisadi və tibbi standartların implementasiyası kimi də şərh edilə bilər. BQXK mövqeyi ondan ibarətdir ki, bu öhdəliklər təlimatları təmin etmək və “insan hüquqları ilə bağlı ətraflı standartları müəyyən etmək” məqsədi daşıyan “yumşaq

hüquq” qaydaları ilə genişləndirilə bilər.

Qlobal sağlamlıq, iş qəzaları, habelə əməyin mühafizəsi də ÜST-ün universal səviyyəli qurumlarla birgə dünyanın müxtəlif regionların həyata keçirdiyi məsələlərdəndir. Məsələn, statistik rəqəmlərə görə Amerika qitəsində hər dəqiqə iş başında 36 qəzanın baş verdiyi və hər il 5 milyon iş qəzasının əlilliyə səbəb olduğu təxmin edilir. Buna görə də, Pan Amerikan Səhiyyə Təşkilatı 1994-cü ildən qlobal strategiya hazırlamışdır.

1995-ci ildə Beynəlxalq Əmək Təşkilatı və ÜST Komitəsinin XII Sessiyası işçilərin sağlamlığı ilə bağlı siyasətlərin formalaşdırılması, məlumatların toplanması sistemlərinin işlənilməsi və buna yerli səhiyyə sistemlərinin cəlb edilməsi kimi mühüm addımlar atılmışdır. ÜST-nin əməyin mühafizəsi üzrə əməkdaşlıq mərkəzləri şəbəkəsinin səmərəli fəaliyyəti də milli hüquqi implementasiyaya öz töhvəsini verir.

Qlobal sağlamlıqla bağlı fəvqəladə hallara nəzarət üzrə ÜST digər beynəlxalq təşkilatların, o cümlədən BMT-nin Uşaq Fondu və BMT Humanitar Məsələlərin Koordinasiyası Ofisi ilə də əməkdaşlıq edir. Qeyd edək ki, qlobal sağlamlıqla bağlı fəvqəladə hallar üçün hərtərəfli və məcburi fəaliyyət planı mövcud deyildir. ÜST və digər beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən hazırlanmış alətlər bu cür fəvqəladə hallarla mübarizədə təsirli olmuşdur. Buna səbəb isə üzv dövlətlərin əməkdaşlığı və könüllü implementasiya tədbirləri görməsi ilə bağlıdır. Eyni zamanda, qeyri-dövlət aktorlarının qlobal sağlamlıq üzrə fəvqəladə hallarda bütün tədbirlərin vaxtında və hərtərəfli şəkildə həyata keçirilməsini təmin etmələri [12] milli hüquqi implementasiyanı şərtləndirən əsas elementdir.

ÜST-ün COVID 19 pandemiyası ilə mübarizədə digər beynəlxalq qurumlarla qarşılıqlı

fəaliyyəti prosesində milli implementasiya mexanizmləri daha işlək xarakterdə olmuşdur. Ədəbiyyatlarda hətta bu dövəndə “COVID hüququ” terminindən də istifadə olunmağa başlamışdır. İlk dəfə 2020-ci ildə rusiyalı alimlər E.E.Qulyaeva və E.N.Trikoz tərəfindən milli hüquqi səviyyədə “COVID hüququ” [15] ifadəsi işlədilib. Əslində pandemiya dövəmində ÜST və dövlətlərin milli hüquqi praktikasında qəbul olunan hüquq normaları o qədər üstünlük təşkil etmişdir ki, çoxsaylı normativ hüquqi bazanın varlığı “COVID hüququ” terminini ləbəd edirdi.

ÜST və Virusların Beynəlxalq Taksonomiyası Komitəsi COVID-19 xəstəliyini Xəstəliklərin Beynəlxalq Təsnifatına [28] daxil edib. Bu dövrdə ÜST həm digər beynəlxalq qurumlara münasibətdə, həm də milli dövlətlərə münasibətdə hazırlıq tədbirləri və onları xəstəliyə cavab verməyə çağırmaq səlahiyyətinə malik əsas və aparıcı beynəlxalq qurum idi. 11 mart 2020-ci ildə ÜST bəşər tarixində ilk dəfə qlobal iqtisadiyyat və ticarətə mənfi təsirdən qaça bilmədiyi üçün koronovirusa görə pandemiya elan etdi [9, s.104]. ÜST-ün bu qərarı bütün dünya ölkələri və bütün beynəlxalq qurumlar üçün implementasiyası dərhal yerinə yetirilən qərar oldu. ÜST-ə üzv ölkələrin əksəriyyəti koronavirusla mübarizə üçün qeyri-adi həm institutsional, həm də qanunvericilik tədbirləri tətbiq etməklə, səhiyyə üzrə beynəlxalq hüququn primatını qəbul etmiş oldular.

Qlobal epidemik xəstəliklərlə mübarizə aparmaq üçün ÜST tərəfindən yaradılmış ikinci alət Qlobal Epidemik Xəstəliklər Xəbərdarlığı və Cavab Şəbəkəsidir (GOARN). Bu təşkilat 110 beynəlxalq qurum və şəbəkə arasında texniki əməkdaşlıq nəticəsində formalaşmışdır. Şəbəkənin məqsədi beynəlxalq

əhəmiyyət kəsb edən epidemiyaların sürətli müəyyən edilməsi, təsdiqi və cavab tədbirlərinin həyata keçirilməsidir. GOARN beynəlxalq ictimaiyyəti hər hansı epidemiya təhlükəsi barədə xəbərdar etmək məqsədilə müvafiq təcrübə və bacarıqlara malik olan şəxsləri birləşdirən əməliyyat çərçivəsi yaradır. Çevik və əhatəli alət olaraq, qlobal sağlamlıq üzrə fəvqəladə hallara cavab tədbirlərinin koordinasiyasını asanlaşdırır. GOARN əslində ÜST-ün milli hüquqi implementasiyanın daha da asanlaşdırmaq məqsədinə xidmət edən koordinasiya səlahiyyətlərini tamamlayır. Bu qurum Ümumdünya Səhiyyə Assambleyasının “epidemiya sahəsində ÜST və bütün potensial texniki tərəfdaşlar arasında əməkdaşlığa” dəstək verən Qlobal Sağlamlıq Təhlükəsizliyi qətnaməsinə uyğun olaraq həyata keçirilib. Əsas missiyası isə müvafiq dövlət sektorları, hökumətlərarası təşkilatlar, qeyri-hökumət təşkilatları və özəl sektor da daxil olmaqla xəbərdarlıq və cavab tədbirlərinin görülməsidir. Bu qurum milli hüquqi səviyyədə epidemiyalar və yoluxucu xəstəliklərdən yaranan təhlükələrə müdaxilə proqramlarının inkişafı üçün texniki dəstək göstərir. Qətnamə epidemiyanın qarşısının alınması və nəzarət məsələlərində ÜST-nin Üzv Dövlətlərə yardımını gücləndirməyi tələb edir. [12]

Beləliklə, bu paraqraf üzrə aşağıdakı nəticələri qeyd edə bilərik. Birincisi, ÜST beynəlxalq səhiyyə hüququnun sürətli inkişafı epidemik xəstəliklərlə mübarizə, qlobal sağlamlıq, insan hüquqları, biotexnologiya, ticarət tənzimlənməsi, əməyin mühafizəsi, ətraf mühit və s. sahələrdə müvafiq universal mexanizmlərlə sıx əlaqə və asılılıqda fəaliyyət göstərir. İkincisi, təhlillərimiz göstərir ki, müxtəlif beynəlxalq universal qurumlarla birgə əməkdaşlıqda UST qlobal xəstəliklərə

qarşı mübarizədə daha səmərəli nəticələrə nail olur. Bunun ən bariz nümunəsi kimi ÜST, BQXK və s. beynəlxalq qurumlar tərəfindən yüksək qiymətləndirilən Azərbaycanın vərəmə nəzarət təcrübəsidir. Fikrimizcə, vərəmlə mübarizə üzrə ÜST ilə Əməkdaşlıq Mərkəzi və Təlim Mərkəzi modeli ən yaxşı və səmərəli milli hüquqi implementasiya modeli sayıla bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan vərəmlə mübarizə ilə bağlı qanunvericiliyi ÜST-nin tövsiyələrinə əsasən yenidən nəzərdən keçirəcək 24 mart 2019 / <https://azerbaijan.un.org/az/95755-az%C9%99rbaycan-v%C9%99r%C9%99ml%C9%99-m%C3%BCbariz%C9%99-ill%C9%99-ba%C4%9F1%C4%B1-qanunvericiliyi-%C3%BCst-nin-t%C3%B6vsiy%C9%99l%C9%99rin%C9%99-%C9%99sas%C9%99n-yenid%C9%99n>
2. Əliyeva A., Hüseynova F., Əzizov E. Beynəlxalq Hərbi Tibb Komitəsi hökumətlərarası təşkilat kimi: hüquqi status və funksiyaları // Nəqliyyat hüququ, elmi nəzərə təcrübi jurnal, 2023, N 1.
3. Məcidli S.T. Ermənistanın hərbi təcavüzü və Azərbaycanın əks hücum əməliyyatları (Beynəlxalq hüquqi məsələlər). – Bakı: Elm və təhsil nəşriyyatı, 2021. - 308 s.
4. Məmmədov V. Tibb hüququ: yaranması problemləri və inkişaf perspektivləri // <https://www.injuria.az/news/tibb-huququ-yaranmasi-problemleri-ve-inkisaf-perspektivleri>
5. Mustafayeva A. İ. Bioetika və insan hüquqları: nəzəri və təcrübi problemlər, Hüquq üzrə elmlər doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyanın Avtoreferatı, Bakı-2014
6. ÜST və Ədliyyə Nazirliyi vərəmlə mübarizəyə dair birgə qlobal vebinar keçirib / <https://justice.gov.az/news/1814>
7. Воронцов А.Л., Воронцова Е.В. Международно-правовое взаимодействие государств в области охраны здоровья, Lex Russica, № 1 (134) январь 2018, s.75
8. Хасан М. Роль международного права в развитии всемирного здравоохранения // Lex Russica. 2008. Т. LXVII. № 3.
9. Ястребова А.Ю., Гуляева Е.Е. Право на здоровье в системе международно-правовой защиты прав человека на универсальном и региональном уровне. – Московский журнал международного права. 2021, № 2. с. 99-121.
10. Attaran A., Barry D., Basheer S., Bate R., Benton D. How to achieve international action on falsified and substandard medicines. Br. Med. J. 2012;345:73811.
11. Canada and the World Health Organization / https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/multilateral-multilateraux/who-fao.aspx?lang=eng
12. Chiara Giorgetti, International Health Emergencies in Failed and Failing States, 44 Geo. J. Int'l L. 1347 (2013) / <https://core.ac.uk/download/pdf/232765556.pdf>
13. FAO and WHO. 2019. Codex Alimentarius Commission – Procedural Manual twenty-seventh edition. Rome. Pp. 4, 254 pp.
14. Global Health Law: International Law and Public Health Policy, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7150305/>
15. Gulyaeva E.E., Trikoz E.N. Yuridicheskie aspekty politiki protivodeistviya koronavirusnoi infektsii (COVID-19) v RF [Legal aspects of the policy of countering coronavirus infection (COVID-19) in the Russian Federation]. – Elektronnoe setevoe izdanie “Mezhdunarodnyi pravovoi kur'er”. 2020. No. 4. URL: <http://inter-legal.ru/yuridicheskie-aspekty-politiki-protivodejstviya-koronavirusnoj-infektsiicovid-19-v-rf>
16. HIV/AIDS and the right to health / <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-health/hivaids-and-right-health>
17. IAS–Lancet Commission on Health and Human Rights / <https://www.iasociety.org/ias-programme/ias-lancet-commission-health-and-human-rights>
18. Libya: Health-Care under Attack / <https://www.refworld.org/publisher,OHCHR,,,5b559c944,0.html>

19. OHCHR and the right to health, <https://www.ohchr.org/en/health>
20. Resolutions and other actions of the forty-ninth World Health Assembly of interest to the regional committee / <https://iris.paho.org/bitstream/handle/10665.2/7102/23110.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
21. Resolutions and other actions of the forty-eighth world health assembly of interest to paho executive committee / https://iris.paho.org/bitstream/handle/10665.2/20614/116_26.pdf?sequence=1
22. Resolution adopted by the General Assembly on 15 March 2006, A/RES/60/251, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/502/66/PDF/N0550266.pdf?OpenElement>
23. Statutes of the International Committee of Military Medicine (ICMM), <https://peraturan.bpk.go.id/Download/44005/Keppres%20Nomor%2036%20Tahun%202014%20-%20Lampiran.pdf>
24. The right to mental health, <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-health/right-mental-health>
25. The Rome Statute of the International Criminal Court, article 8 e) (ii). https://www.iccpi.int/nr/rdonlyres/ea9aef7-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf
26. Tobin J. The Right to Health in International Law.-Oxford: Oxford University Press. 2012.-416 p. DOI:10.1093/eurpub/cks138
27. Welcome to the Human Rights Council, <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/about-council>
28. World Health Organization: Naming the coronavirus disease (COVID-19) and the virus that causes it. URL: [https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-\(covid-2019\)-and-the-virus-that-causes-it](https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-(covid-2019)-and-the-virus-that-causes-it) (daxil olma tarixi: 07.02.2023)

Interaction of the World Health Organization with other universal organizations in the field of national legal implementation of international law in the field of healthcare

Huseynova Fatima Etibar gizi,
Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor of the Department of Private International Law and European Law Baku State University
 e-mail: lawyer.fatima85@gmail.com

The article examines the interaction of the World Health Organization as a universal control mechanism with other universal organizations in the national legal implementation of international law in the field of health. It analyzes the specifics of interaction in various fields of healthcare. The relationship with organizations belonging to the UN system is specifically analyzed. At the same time, the article examines interaction with organizations outside the UN system, including international non-governmental organizations. It is noted that the World Health Organization, in cooperation with various international organizations, is achieving more effective results in the fight against diseases.

Key words: World Health Organization, healthcare, norms of international law, national legal implementation, universal organizations, interaction.

Взаимодействие Всемирная организация здравоохранения с другими универсальными организациями в сфере национально-правовой имплементации норм международного права в сфере здравоохранения

Гусейнова Фатима Этибар кызы,
доктор философии по праву, доцент кафедры международного частного права и европейского права Бакинского государственного университета
э-почта: lawyer.fatima85@gmail.com

В статье рассматривается взаимодействие Всемирной организации здравоохранения как универсального механизма контроля с другими универсальными организациями в национально-правовой имплементации норм международного права в области здравоохранения. Здесь анализируются особенности взаимодействия в различных сферах здравоохранения. Специально анализируется связь с организациями, входящими в систему ООН. В то же время в статье рассматривается взаимодействие с организациями, не входящими в систему ООН, в том числе с международными неправительственными организациями. Отмечается, что Всемирная организация здравоохранения в сотрудничестве с различными международными организациями добивается более эффективных результатов в борьбе с болезнями.

Ключевые слова: Всемирная организация здравоохранения, здравоохранения, нормы международного права, национально-правовая имплементация, универсальные организации, взаимодействие.

Uluslararası tıbbi ve hukuki normların iç hukuk sistemine uygulanması bağlamında Dünya Sağlık Örgütü'nün diğer evrensel kurumlarla ilişkileri

Huseynova Fatima Etibar gizi,
Bakü Devlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi "Uluslararası Özel Hukuk ve Avrupa Hukuku Anabilim Dalı Doçenti, Hukuk Felsefesi Doktoru.
e-posta: avukat.fatima85@gmail.com

Makalede, sağlık alanında uluslararası hukuk normlarının ulusal hukuki uygulamasında bir evrensel kontrol mekanizması olarak Dünya Sağlık Örgütü'nün diğer evrensel kuruluşlarla etkileşiminden bahsedilmektedir. Burada sağlık hizmetinin çeşitli alanlarındaki etkileşimin özellikleri analiz edilmektedir. Özellikle BM sistemine dahil kuruluşlarla ilişkiler analiz edilmektedir. Makale aynı zamanda BM sisteminin parçası olmayan uluslararası sivil toplum kuruluşlarıyla etkileşimi de incelemektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün çeşitli uluslararası kuruluşlarla iş birliği yaparak hastalıklarla mücadelede daha etkili sonuçlar elde ettiği kaydedildi.

Anahtar Kelimeler: Dünya Sağlık Örgütü, sağlık hizmeti, uluslararası hukuk normları, ulusal hukuki uygulama, evrensel kuruluşlar, karşı önlemler.

